

DIVÉKY JÓZSEF KÖNYVILLUSZTRÁCIÓS TEVÉKENYSÉGÉNEK KEZDETEI

ORBÁN ANNA

Deloitte GmbH (Bécs), könyvtáros

TARTALMI ÖSSZEFOGLALÓ

A XX. század első felének egyik legjelentősebb magyar – vagy legalábbis sokak szerint magyar-
nak tartott – könyvillusztrátorának tevékenysége Bécsben kezdődött, az 1910-es években.

Arra a kérdésre igyekszem választ adni, hogy ez időben a Monarchia fővárosában, milyen
lehetőségei voltak egy elhivatott fiatalembernek művésszé válni: melyek voltak a művészeti kép-
zés intézményei, illetve kik voltak azok a mesterek, akik ezen a területen oktattak. De az ő nyil-
vánvaló hatásuk mellett megvizsgálom a diáktársak egymásra gyakorolt hatását is. A XX. század
elejének nagy művészeti mozgalmai közül hangsúlyosan emelem ki a Wiener Werkstättét, illetve
Divékynak ehhez a csoporthoz fűződő kapcsolatát, bemutatva számos, ebből az együttműkö-
désből fakadó, a művészettörténetben máig számon tartott nagy jelentőségű Divéky-alkotást.

Divéky József első könyvillusztrációi is ezekben az években készültek. Az első általa illusztr-
ált könyv – vélhetőleg 1906-ban – Kölnben jelent meg, de hamarosan bécsi kiadóktól is kapott
munkákat, majd 1916-ban már a magyarországi könyvkiadók is felfedezték: ekkor a gyomai Kner
Nyomda megbízásából illusztrált könyvet. Emellett számos ex librisét is ismerjük ebből a korból,
és a tízes években készült munkáinak lezárásaként első világháborús litografált plakátjait sem
hagyhatjuk említés nélkül.

Bevezetés

A szép könyv a tartalom, a forma és a funkció egysége. A nyomtatott könyv sokféle
tudás – és művészet – végeredménye. A szép könyv iparművészeti termék, megfelelő
alapanyagok, jó minőségű papír, kitűnő festék, valamint jó gépek és mindehhez a tipo-
gráfus, a könyvkötő és az illusztrátor tudása szükséges. *Divéky* grafikusművész volt, aki-
nek tevékenységi területete csaknem kizárólag a könyvtervezésre és könyvillusztrálásra
korlátozódott, azon belül is a fametszetek készítésében jutott kimagasló művészi fokra.

A művész mai ismereteink szerint, hozzávetőleg negyven könyv illusztrációját,
borítótervét készítette el 1906 és 1943 között. Ezek a munkák többnyire német nyelv-
területre készültek, leggyakrabban bécsi, kölni, berlini, lipcsei, zürichi kiadók megrende-
lésére. Első magyarországi megbízója *Kner Imre* volt¹, majd a *Tevan Nyomda*² számára
is több könyvet illusztrált, utolsó munkája a *Hungária könyvek* egyik darabja, a *Dorottya*³
volt 1943-ban.

Divéky József – az illusztrátor

1887-ben a Pest megyei Farnoson született. Apja, idősebb *Divéky József* 1893-ban megpályázta és elnyerte a császári kabinetirodában éppen megüresedett kabineti lajstromozó tiszti állást, így a család Bécsbe költözött. Divéky az elemi iskolát Bécsben végezte, utána mindössze öt félévet járt gimnáziumba, majd – mint a Képzőművészeti Akadémia⁴ anyakönyvi adataiból megtudható – egy évig tanult az ún. Strehblow-ban. Az intézmény hivatalos neve *Münchner Zeichen- und Malschule H. Strehblow, Wien*, később *Kunstschule Strehblow*. Az iskolát 1889-ben alapította *Heinrich Strehblow* (1862–1915) üvegművész, festő és könyvillusztrátor, és ez volt az első magán művészeti iskola Bécsben, amelyet nők is látogathattak. Az osztrák oktatási minisztérium (Ministerium für Cultus und Unterricht) koncessziójával bíró és Bécs városa által szubvencionált iskola Bécsben, az Annagasse 3. alatt működött.

1900 körül már több, később jelentős művész látogatta az iskolát, ahol kitűnő alapképzést nyújtottak. Ennek igazolását *Therese Cornelius-Schneegans*⁵ osztrák festőnő 1901-ben apjához írt levelében olvashatjuk, miszerint Nagybányán *Hollósy Simon* nyári kurzusában épp olyan jó képzést kapott, mint a Strehblow-ban⁶.

Divéky társai a Strehblow-ban

Franz Wacik (1883–1938) könyvillusztrátor Divéky azon társai közé tartozott, akivel több intézményben is együtt tanult. Wacik első munkái 1905-ben Bécsben, a *Gerlach und Wiedling* kiadónál jelentek meg. Elsősorban ifjúsági és gyerekkönyveket illusztrált. A bécsi *Jugend und Volk* kiadó 1923-tól számos olyan tankönyvet adott ki az illusztrációival, amelyek utánnymásásban még az 1950-es években is megjelentek. Rendszeresen publikált a *Die Musket*⁷ és a *Jugendrotkreuz* című lapokban, ezzel vált széles körben ismertté (1. ábra). Divékyhez hasonlóan ő is illusztrálta a *Münchhausen báró kalandjait*⁸ című könyvet, mely 1914-ben a bécsi *Gerlach und Wiedling* kiadónál jelent meg, majd 2012-ben Stuttgartban az *Insel Verlag* az eredeti Wacik illusztrációkkal újra kiadta.

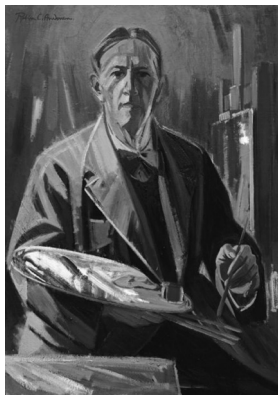
1. ábra: Wacik: Julius Meinl reklám – szárított zöldség, szárított gyümölcs
<https://www.pinterest.co.uk/pin/131941464057588408>

Karl Borschke (1886–1941) festőművész (2. ábra). Divékyhez hasonlóan a Strehblow-ban kezdte művészeti tanulmányait, majd a Képzőművészeti Akadémián képezte tovább magát, ahol *Griepenkerl* és *Bacher*⁹ tanítványa volt. 1931-től a Künstlerhaus tagjai sorába tartozott.

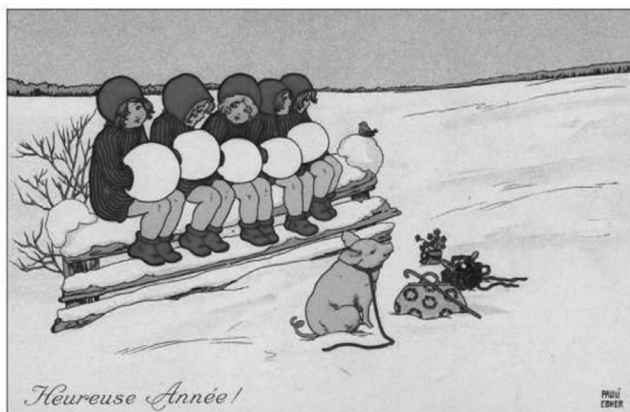
2. ábra: *Karl Borschke* önarcképe

Robin Christian Andersen (1890–1969) is Divékyvel közel azonos időben látogatta a Strehblow-t, és Divékyhez és Borschkéhez hasonlóan ő is a bécsi Képzőművészeti Akadémián folytatta volna a tanulmányait, ahová 1907-ben nem nyert felvételt (3. ábra). Arra az akadémiára nem vették fel, amelynek aztán 1945 és 1948 között rektora, 1951-ig rektorhelyettese, ezt követően 1965-ig pedig a mester osztály vezetője volt. Andersen *Egon Schiele*vel együtt a *Neukunstgruppe* elnevezésű új művészeti csoport alapító tagja volt (1909). A csoporthoz tartozott többek között *Oskar Kokoschka* és *Anton Kolig* is. A Wiener Secession és a Hagenbund¹⁰ egyesületekhez is csatlakozott. Kitűnő portré-, tájkép- és csendélet-festőként tartják számon. Számos generációnak tanította meg a festés technikájának fortélyait. Az ő tanítványa volt *Arik Brauer*¹¹, *Ernst Fuchs*¹² és 1948-ban *Hundertwasser*¹³ is, aki szintén itt kezdte a tanulmányait, melyet Párizsban folytatott a következő évtől.

3. ábra: *Robin Christian Andersen* önarcképe

És említsünk meg egy nőt is, *Pauline* (vagy *Pauli*) *Ebnert* (1873–1949). Az elsősorban gyermekkönyv-illusztrációival ismertté vált festőnő ugyancsak a Strehblow-ban tanult, majd később itt is tanított. Festői stílusa távol esik a már említett társak stílusától, de mindmáig nagy becsben tartják az általa készített mesekönyv-illusztrációkat (4. ábra).

4. ábra: Pauline Ebner karácsonyi képeslap

Akademie der bildenden Künste

Divéky 1905 őszén felvételt nyert az *Akadémia* általános festőiskolájába (Allgemeine Malerschule). Az 1905-ös téli és az 1906. évre a tavaszi és téli félévre is kifizette a tandíjat, majd anyagi gondjai lehettek, ugyanis a tandíj be nem fizetése miatt törölték a hallgatók közül. A széljegyzet szerint májusban engedélyt kapott az újrafelvételhez. Ez volt az utolsó féléve az Akadémián.

Vizsgákat csupán egyetlen félévben tett le. 1906. július 3-án került bejegyzésre, miszerint érdemjegyei: természet utáni fejrész 4, kompozíció 3–2, szorgalom 2, haladás 3. Akkoriban az Akadémián a legjobb érdemjegy az 1-es, a legrosszabb az 5-ös jegy volt.

Mindezt *Christian Griepenkerl* professzor jegyezte a lapra. *Christian Griepenkerl*⁴ 1839–1916 között élt, német-osztrák festő volt. Bár számos nagyszerű festőnek volt a mestere, mégsem tanítványai által vált emlékezetessé, hanem arról, hogy ő volt az a professzor, aki 1907-ben *Hitler*nek az Akadémiára benyújtott felvételi próbarajzait a következőképpen ítélte meg: *Probez. ungenügend. Wenig Köpfe* [Próbarajz elégtelen. Kevés fej.]. Ennek következményeként utasították el *Hitler* felvételi kérelmét. Ugyanezekben az években, 1906–1908 között *Egon Schiele* is *Griepenkerl* tanítványa volt az Akadémián.

Divéky Akadémián töltött éveiről viszonylag kevés ismerettel rendelkezünk, nem úgy, mint az azt követő évekről. Hogy a pénztelenség, az elégedetlenség, vagy a más ismeretek iránti vágy hajtotta, nem tudjuk, de tény, hogy Divéky Józsefet 1907-ben a *Kunstgewerbeschule* (magyarul Iparművészeti Iskola) diákjai között találjuk.

Kunstgewerbeschule

A Kunstgewerbeschulét *Oberste Schule für das Kunstgewerbe*¹⁵ néven 1867-ben alapította az Österreichisches Museum für Kunst und Industrie.¹⁶ 1868-ban a Bécs IX. kerületében lévő Währinger Straße 11–13. alatt (egy egykori szövőgyárban) fogadta első tanítványait. 1872-ben átköltözött a Stubenringre, ahol mindmáig ott működik jogutódja, az *Universität für angewandte Kunst*, azaz az Iparművészeti Egyetem¹⁷. Az intézménynek olyan híres művészek és tanárok szereztek tekintélyt, mint az alapító *Rudolf Eitelberger*¹⁸ művészet-történész, továbbá *Josef Hoffmann*¹⁹, *Kolo Moser*²⁰ és *Alfred Roller*²¹.

Divéky *Berthold Löffler* osztályába nyert felvételt. *Bertold (Berthold) Löffler* (1874–1960) osztrák történelmi és freskófestő, grafikus és formatervező. A bécsi Kunstgewerbeschuleban 1888–1890 között *Franz Matsch*²² és *Koloman Moser* tanítványa volt. 1905-ben alapította a *Wiener Keramik* elnevezésű műhelyt, amit 1907-ben átvett a *Wiener Werkstätte*. 1907-től a Kunstgewerbeschule tanára, 1909-től professzora. Ez volt Löffler első osztálya, hivatalos nevén *Fachklasse für Malerei und die Werkstätte für Druckverfahren*, azaz Festészeti szakosztály és nyomtatási eljárások műhelye.

Az 1907-ben indult osztály tizenöt hallgatója közül háromnak a nevét mindmáig emlegetik: *Oskar Kokoschka*²³, *Elsa Oeltjen-Kasimir*²⁴ és *Josef von Divéky*, azaz Divéky József nevét. Divéky ebben az osztályban találkozott azzal az *Erich Schmaléval*²⁵, aki 1949-ben – negyven évvel később – a *Kunst ins Volk* 11–12. számában²⁶ oly elismerően írt az egykori diáktárs munkájáról.

A *Nationale*²⁷-ban rendes hallgatóként tüntetik fel Divékylt. A korabeli, mai szemmel kicsit tekervényesnek tűnő szóhasználatnál feltett kérdésre, miszerint: *a foglalkozás, amire a tanuló tanulmányaiban törekedik*, a következő válasz állt: *illusztrátor*. Azaz, húszéves korában már megfogalmazódott benne, hogy illusztrálással kíván foglalkozni, és az ehhez szükséges tudás elsajátítása irányába indult el.

Divéky az 1907–1908-as tanévben számos tantárgyat vett fel, de nem teljesítette mindegyiket. A főszakot teljesítette, de a felvett *Projektionslehre*, *Schattenlehre*, *Perspektive*; azaz Vetítés- és árnyéktan, valamint Perspektíva tárgyakat nem látogatta, nem is vizsgázott ezekből. Nem teljesítette a Csendélet tantárgyat sem. Művészettörténetből elégséget kapott, míg az általános aktrajzolás tárgyból kitűnőre vizsgázott. A megjegyzés rovatban az szerepel, hogy természet utáni tanulmányokat készített, valamint plakátot, illusztrációt, címkéket és levelezőlapokat tervezett, kosztüm-képeket rajzolt.

Az 1908–1909-es tanévre is rendes tanulóként jelentkezett be. Kitűzött célként itt a *festő* pálya áll. A *Nationale* szerint az 1909–1910-es tanévben is rendes tanuló, és célja a festészet elsajátítása volt.

Az 1867-ben alapított Kunstgewerbeschuleban akkoriban, harmincévi működés után olyan reformokat vezettek be, amelyek révén a kontinens egyik leghaladóbb művészeti iskolájává tették az intézményt. Ebben jelentős szerepe volt *Otto Wagner*nek, aki a Wiener Akademie professzoraként az iskola kuratóriumának is tagja volt. Meggyőző-

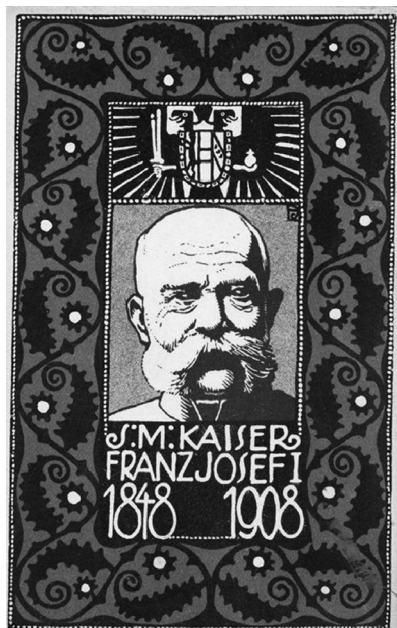
dése volt, hogy a művészetet a kézművesség területén is támogatni és fejleszteni kell. Ennek érdekében olyan tanárokat foglalkoztattak, akik ennek a szellemnek a hívei voltak, így egy egész generációt cseréltek le *szeccsszionistára*. Olyan mestereket kerestek, akik egy modern, haladó típus képviselői voltak, akik számára a használati stílus vagy a konstruktív elv jelentése tartalommal telített volt. Ez a szellem vonzóvá tette az iskolát, így a Monarchia legkülönbözőbb népeinek tehetséges képviselői kérték felvételüket. A hallgatók korán, akár tanulmányaik alatt, vagy közvetlenül annak befejeztével bekapcsolódhattak a Wiener Werkstätte munkájába.

Wiener Werkstätte

1907-ben a Wiener Werkstätte kiadásában megjelent egy mindössze 8 oldalas könyvecske *Theater und Kabarett Fledermaus. Wien, Kärntnerstrasse 33.* címen. A füzet a Kunstgewerbeschule diákjainak és tanárainak közös munkája volt, a borító elkészítését Divékyre bízták. Ismereteink szerint ez volt az első általa készített könyvborító.

1908-ban a Wiener Werkstätte keretein belül a bécsi *Fledermaus* mulató számára dominó-figurákat tervezett. Levélpapírt és borítékot is tervezett – szintén a Wiener Werkstätte megbízásából – a *Falter* című havilapnak. 1910-ben üzleti névjegyet készített *Leopold Tritsch* fényképésznek, de borcímke tervek is kerültek ki kezéből.

A Wiener Werkstätte mindmáig jelentős képeslap-sorozatának alkotói közé is meghívták Divéky Józsefet. A Wiener Werkstätte működése során (1908–1932) hatvankét ismert és néhány azonosítatlan művész 1012 képeslapját nyomtatták ki. A példányszám 200 és 7000 között mozgott. A lapokat számozták. Divéky József legalább ötvennyolc lapot készített 1908 és 1912 között. Az általa készített képeslapokat témájuk szerint több csoportba sorolhatjuk: voltak Ferenc József uralkodásának 60. évfordulóját köszöntő lapok (5. ábra), üdvözlőlapok (karácsonyi húsvéti, ill. egyéb alkalmakra 6. ábra), divatrajzok (7. ábra), városképek (8. ábra), mesefigurák (9. ábra) és a Kaulitz-babák (10. ábra).

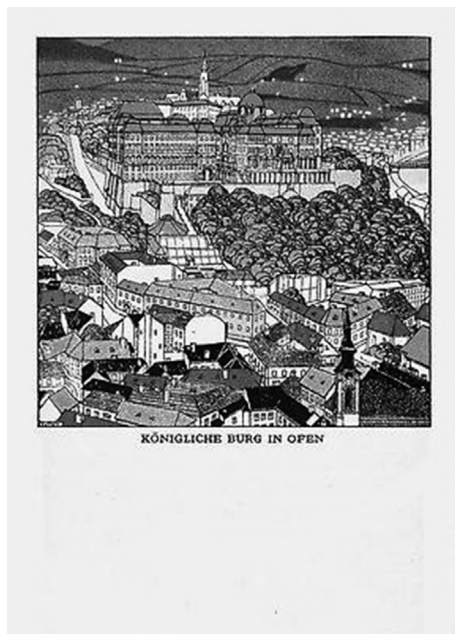
5. ábra: Képeslap Ferenc József uralkodásának 60. évfordulójára (Wiener Werkstätte, 160. sz. lap. 1908)

6. ábra: Húsvéti üdvözlőlap

7. ábra: Divatrajzok (Wiener Werkstätte, 233. sz. lap, 1909)

8. ábra: Városképek, Budai vár (Wiener Werkstätte, 267. sz. lap, 1909)

9. ábra: Mesefigurák – A csodamadár (Wiener Werkstätte, 501. sz. lap, 1911)

Marion Kaulitz, a braunschweigi születésű grófnő, portréfestő és gyerekkönyvillusztrátor a XX. század elején alapvetően megváltoztatta a babák megjelenését: létrehozott egy festők, szobrászok, mintakészítők és más képző- és iparművészek alkotta művészkört, és addig nem ismert, természetű megjelenésű művész-babákat terveztek és készítettek – a finoman kidolgozott arcoktól a teljes ruházaton át, egészen a cipőig. 1908-ban a müncheni Tietz áruházban rendezett babakiállításon óriási sikert arattak a mindaddig ismeretlen, élethű játékszerek.²⁸ A híres Kaulitz-babák a mai napig keresett, értékes (és drága) gyűjtési tárgyak.

10. ábra: Kaulitz-babák (Wiener Werkstätte, 244. sz. lap, 1909)

A Wiener Werkstätte saját nyomdával rendelkezett, amely biztosítani tudta a magas művészi színvonalú munkák kitűnő előállítását. A társaság készletét anyagi nehézségeik miatt 1932-ben elárverezték.

Az ex libris készítés technikájával is ezekben az években ismerkedett meg a grafikus. A Kunstgewerbeschule rendszeresen írt ki ex libris-pályázatot – ezzel is motiválva a hallgatókat arra, hogy foglalkozzanak a műfajjal. Az *Österreichisches Jahrbuch für Exlibris und Gebrauchsgraphik* 1910-es kötetében *Alfred Roller*, az iskola tanára számol be arról a *von Brücke* által szponzorált pályázatról, ahol a 15 legjobbnak ítélt rézkarc készítőinek sorában találjuk a fődíj nyertese, *Franz Renner* mellett Divéky Józsefet is. Divéky élete végéig foglalkozik ex libris készítéssel. Ex libriseinek pontos száma ismeretlen.

Ugyancsak a Wiener Werkstätte szárnyai alatt fémmunkával is foglalkozott, melyre példa a bécsi Österreichisches Museum für angewandte Kunst (Iparművészeti Múzeum) anyagában található fénykép Divéky 1911-ben tervezett és a Wiener Werkstätte által kivitelezett 20,7x8,9 cm-es aktot ábrázoló fém reliefszerű.

Divéky a katonaság elől menekülve elhagyta Ausztriát és 1911-ben Zürichbe költözött, ahol a *J[ohann] E[dwin] Wolfensberger* grafikai cégnél vállalt munkát. Ebben az 1909-ben alapított és turisztikai plakátairól híres nyomdában sajátította el a kőrajz technikáját. Ez a műhely is jó iskola volt számára.

1912 és 1914 között Brüsszelben élt. *Arthur Roessler*²⁹ 1912-ben a *Deutsche Kunst und Dekoration* című lapban megjelent írásában említi³⁰, hogy Divéky a *La maison des arts decoratifs* hívására költözött Brüsszelbe, ahol a grafikai részleg művészeti vezetésével bízták meg (11. ábra). Ebben a műhelyben mélyítette el ismereteit a rézkarc mesterségének technikájában. Az említett írásban Roessler felsorolja azt is, hogy az alkalmazott grafika mely ágaival foglalkozott sikerrel Divéky: képeslapok, üdvözlőlapok, üzleti- és menükártyák, levélpapír fejlécek, ex librisek, díszlécek, vinyetták, címkék, plakettek, védőlap-minták terve, divattervek, könyvillusztrációk, naptár-rajzok, művészi tervezésű hirdetések. Ezeken kívül még hatyú-legyezőket is festett, a Wiener Werkstätte számára pedig elefántcsont lapocskákra miniatúrákat készített, ékszerészeknek dísz tárgyakat tervezett, szövőknek mintákat, vicclapoknak karikatúrát rajzolt, portrékat készített, amelyeket egyenesen a litó-kőre rajzolt.

11. ábra: Brüsszeli plakát

A Nagy Háború kitörése Divéky életében is változásokat hozott. 1914 nyarán a németek lerohanták Belgiumot, ezért visszatért Ausztriába. A művész, aki képeslapjaival néhány éve ünnepelte Ferenc Józsefet, most rajzaival a császárért harcolni lelkesített. De nem önszántából. 1914 augusztusában katonai szolgálatra kényszerült bevonulni, és mint korábbi katonaszökevényt, azonnal a frontra parancsolták, ahol 1915 februárjáig, sebesüléséig az orosz fronton szolgált. Sebesülése után az ún. sajtóhadiszállásra osztották be. Divéky KPQ-s (Kriegspressequartier, a sajtóhadiszállás rövidítése) tevékenységéből a grafikák mellett képeslapok, hadi levélzáró bélyegek, és a csoport munkáinak kiállításaira készített nagy hatású plakátok maradtak fenn. A KPQ-ba beosztott művészek számára előírták, hogy két hónapi frontszolgálat után a hátszországba visszavonulva, benyomásaik alapján készítsenek alkotásokat. Hetente egy vázlatot, havonta egy kész képet kellett beszolgáltatniuk, melyekből 1915 és 1918 között 39 kiállítást szerveztek (12. ábra). Az első kiállítást a bécsi Künstlerhausban rendezték 1915. október 2. és november 1. között.

12. ábra: Hangverseny hadiözvegyek és hadiárvák javára

Divéky akkoriban már kapcsolatban állt az alkalmazott grafika és képzőművészet magyarországi képviselőivel is. Részt vett az 1914-es müncheni kiállításon³¹ a magyar csoport tagjaként, s erre a művészi tevékenységére Magyarországon is felfigyeltek. 1914-ben a *Művészet* című lapban *Somogyi József* így írt róla: „A magyar eredetű, Wienben tanult és Belgiumban élő Divéky József három nagyméretű rézkarcot állított ki, amelyek a wien művészet külsőségeit árulják el ugyan, de felépítésükben – konstrukciójukban határozottan magyarosak, valami ősi – el nem használt – kultiválatlan erő párosul a wieniek könnyed eleganciájával. Erre a kivételesen nagy művészre nekünk, magyaroknak gondot kellene fordítanunk!”³²

Mindezekből jól érzékelhető, hogy a fiatal Divéky mindig a számára elérhető legkitűnőbb műhelyeket kereste és látogatta annak érdekében, hogy tehetségéből a legtöbbet tudjon érvényesíteni. A bécsi Strehblow intézetben a rajzolás technikáját sajátította el, miközben tehetséges és törekvő fiatalokkal került kapcsolatba, akik hozzá hasonlóan céltudatosan igyekeztek a mesterség fogásait megtanulni. A Képzőművészeti Akadémián a művészi munka került előtérbe, de számára sokkal vonzóbb lehetett a kísérletezés lehetősége, amit az Iparművészeti Iskola széles kínálata nyújtott. Áttekintve az oktatók és a hallgatók névjegyzékét, illetve az Iparművészeti Iskola kínálatát lehetőségeket, az Iparművészeti Iskola szabad szellemű, nyitott, magas művészi fokon teljesítő intézményként jelenik meg előttünk. Ezt az időszakot követően érdeklődésének megfelelően a kor legkitűnőbb intézményeiben fejlesztette tovább technikai tudását, hogy a XX. század első felének egyik legjelentősebb grafikus mesterévé váljék.

Jegyzetek

1. A Kner nyomdának készített első munkája: BALÁZS Béla: Lélek a háborúban. Gyoma, Kner, 1916.
2. FAZEKAS Mihály: Lúdas Matyi. Békéscsaba, Tevan, 1917.
3. CSOKONAI Vitéz Mihály: Dorottya vagy is a dámák diadalma a farsangon. Furcsa vitézi versezet 4 könyvben. [Budapest], Hungaria Ny., [1943]. (Hungária-könyvek. 10)
4. Akademie der bildenden Künste Wien, Wien I., Schillerplatz 3.
5. 1878–1971.
6. FLADENHOFER, Margit Anna: Therese Cornelius-Schneegans 1878–1971. Diplomarbeit, Uni Wien, 2008. 12. p.
7. 1905 és 1941 között csütörtökönként megjelenő osztrák patriotizmussal teli, ugyanakkor művészi kiállítású és minőségi tartalommal megjelenő satírikus humoros heti magazin.
8. BÜRGER, Gottfried August (Aut.) – WACIK, Franz (III): Fahrten und Abenteuer des Freiherrn von Münchhausen, Reclam Verlag, 2012.
9. BACHER, Rudolf (1862–1945) osztrák festő és szobrász
10. 1900–1938 között, majd 1947-től az 1980-as évekig újjá alakulva működő képzőművészek egyesülete. Nevét arról a vendéglőről kapta, amely az 1870-es években a fiatal építészek és képzőművészek találkozóhelye volt.
11. 1929-ben született bécsi festő, grafikus, szobrász, díszlettervező, énekes és költő, a bécsi fantasztikus realizmus iskolájának egyik jelentős figurája.
12. 1930–2015, bécsi festő, grafikus, szobrász, díszlettervező, zeneszerző, író, filozófus és látnok, a bécsi fantasztikus realizmus iskolájának jelentős alakja.
13. 1928–2000, osztrák festő és filozófus. Eredeti családi neve Friedrich Stowasser, amelyet az Akadémián eltöltött rövid idő alatt változtatott meg Friedensreich Regentag Dunkelbunt Hundertwasserre.
14. GRIEPENKERL, Christian (1839–1916) német-osztrák festő, 1874-től a bécsi Képzőművészeti Akadémia professzora. Forrás: https://de.wikipedia.org/wiki/Christian_Griepenkerl [2017. november 15.]
15. Magyarul: Legfelsőbb Iparművészeti Főiskola.
16. Osztrák Művészeti és Ipari Múzeum
17. 1941–1945 között Reichshochschule für angewandte Kunst = Birodalmi Iparművészeti Főiskola néven volt ismert, 1948-ban átvette az osztrák állam, a továbbiakban akadémiaként működött. 1970-től Hochschule, azaz főiskola, majd 1998-tól mindmáig Universität für angewandte Kunst Wien, azaz Bécsi Iparművészeti Egyetem néven működik.
18. EITELBERGER, Rudolf (1817–1885) művészettörténész
19. HOFFMANN, Josef (1870–1956) osztrák építész, formatervező
20. MOSER, Koloman (1868–1918) osztrák festő, grafikus, iparművész (közismert neve: Kolo Moser)
21. ROLLER, Alfred (1864–1935) osztrák díszlettervező, festő, grafikus
22. MATSCH, Franz (1861–1942) osztrák festő, szobrász
23. KOKOSCHKA, Oskar (1886–1980) osztrák festő, grafikus, író
24. OELTJEN-KASIMIR, Elsa (1887–1944) német-szlovén szobrász, festő, grafikus
25. SCHMALE, Erich-Walter (1886–1964) bécsi grafikus, illusztrátor és újságíró

26. SCHMALE, Erich: Sechs „Faust“-Impressionen von Josef v. Divéky. = Kunst ins Volk, 1. évf. 11–12. sz. 1949. 546–547. p
27. Törzslapnak, vagy anyakönyvi lapnak nevezhetnénk magyarul.
28. KAULITZ-GMUND, Marion: Münchner Künstler-Kaulitz-Puppen. = Deutsche Kunst und Dekoration: illustr. Monatshefte für moderne Malerei, Plastik, Architektur, Wohnungskunst u. künstlerisches Frauen-Arbeiten. 27. évf. 1910–1911. 84. p.
29. ROESSLER, Arthur (1877–1955) osztrák művészeti író, műkritikus, Egon Schiele felfedezője és támogatója
30. ROESSLER, Arthur: Josef von Divéky – Brüssel. = Deutsche Kunst und Dekoration: illustrierte Monatshefte für moderne Malerei, Plastik, Architektur, Wohnungskunst und künstlerisches Frauen-Arbeiten. 30. évf. 10. sz. 1912. 266. p.
31. Münchener Jahres-Ausstellung 1914 im Königlichen Glaspalast. 1. Juni bis Ende Oktober
32. SOMOGYI József: A müncheni magyar kiállítások. = Művészet, 13. évf. 1914. 6. sz. 327–332. p

Irodalom

- CSATKAI Endre: Divéky József: 1887–1951. = Soproni Szemle, 17. évf. 2. sz. 1963. 186–190. p.
- KATONA Anikó, SZARKA Anita [szerk.]: Képpé formált háború. Az első világháború nemzetközi képes emlékei az Országos Széchényi Könyvtárban. Budapest, OSZK, Osiris K., 2014.
- KNER Izidor: Divéky Józsefről. = Magyar Grafika, 2. évf. 3. sz. 1921. 33–48. p.
- KUZMANY, Karl M.: Jüngere österreichische Graphiker. 2. Holzschnitt. = Die graphischen Künste, 31. évf. 1908. 67–88. p.
- LUDMANN Mihály: Művészek a háborúban. 1914–1918. Budapest, Látóhatár K., 2015.
- Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950, 6. Band. Wien, Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1975.
- ROESSLER, Arthur: Kunst, Kunstgewerbe und Publikum. = Deutsche Kunst und Dekoration: illustrierte Monatshefte für moderne Malerei, Plastik, Architektur, Wohnungskunst und künstlerisches Frauen-Arbeiten, 27. évf. 11. sz. 1910. 3–8 p.
- ROESSLER, Arthur: Josef von Divéky – Brüssel. = Deutsche Kunst und Dekoration: illustrierte Monatshefte für moderne Malerei, Plastik, Architektur, Wohnungskunst und künstlerisches Frauen-Arbeiten, 30. évf. 10. sz. 1912. 265–267 p.
- ROSNER Károly – GERGELY Jenő: Divéky József. Budapest, Magyar Grafika, 1930 (A magyar grafika mesterei 1.)
- SCHMALE, Erich: Sechs „Faust“-Impressionen von Josef v. Divéky. = Kunst ins Volk, 1. évf. 11–12. sz. 1949. 546–547 p.
- SOMOGYI József: A müncheni magyar kiállítások. = Művészet, 13. évf. 6. sz. 1914. 327–332. p.

Orbán Anna sok éven át volt antikvárius Sopronban, majd Budapesten, jelenleg Bécsben a Deloitte GmbH könyvtárosaként dolgozik. Az ELTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola Könyvtartudományi Doktori Programjának doktorjelöltje, kutatási témája Divéky József (1887–1951) grafikus könyvillusztrátori tevékenysége.